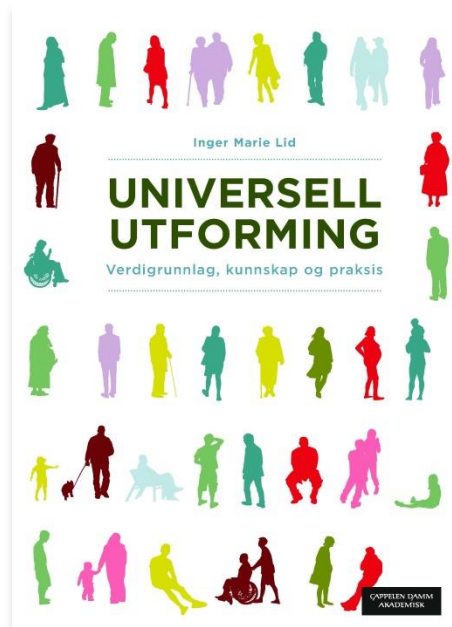

Sigmund Asmervik

Bokanmeldelse:

Universell utforming

Verdigrunnlag, kunnskap og praksis

Inger Marie Lid (2013)

Universell utforming: Verdigrunnlag, kunnskap og praksis.

Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 192 sider.

Allerede på side 3 blir leseren møtt med et Hannah Arendt-sitat: *En felles verden forsvinner når den bare blir betraktet fra én synsvinkel; den kan rett og slett bare eksistere i et mangfold av perspektiver.* Leseren blir utfordret på det problematiske forholdet mellom individ og fellesskap som bl.a. Arendt har problematisert på til dels ulike og til dels kontroversielle måter. Lid utdyper dette temaet i forordet når hun skriver at det handler om menneskers samspill med fysiske og sosiale omgivelser som er preget av friksjon og noen ganger motstand. Forfatteren peker her på at vi i dagens samfunn er preget av idealet om at mennesket skal være selvstendig, uavhengig, friskt, veltrent, og gjerne stå på litt ekstra både hjemme, på jobb og i fritiden.

Begrepet universell utforming indikerer forestillinger om å kunne leve et meningsfullt liv i en felles verden. Men da må det også være rom for det kroppslig sårbare mennesket.

Disse innledende betraktningene utvider og utfordrer diskursen rundt begrepet universell utforming, og disse temaene er bokas viktigste bidrag. Forfatteren understreker mange steder i teksten at det her handler om en tverrfaglig tilnærming. De 10 kapitlene gir et klart uttrykk for dette. Kapittel 1, Et inkluderende samfunn, tar opp spørsmål som verdigrunnlag, definisjoner og forståelse av begrepet funksjonshemming. Kapittel 2 handler om lovgivning, i kapittel 3 presenterer forfatteren ulike former for kunnskap, metoder og tverrfaglige utfordringer. I kapittel 4 finner vi betraktninger om etikk, menneskesyn og verdigrunnlag. Kapittel 5 handler om universell utforming i et demokratisk perspektiv, kapittel 6 behandler statlige føringer for planlegging, og kapittel 7 behandler tverrfaglig samhandling og medvirkning i planlegging. I kapittel 8 går forfatteren mer konkret inn på hva som skal utformes universelt, mens kapittel 9 tar opp prioriteringer og mulig dilemma, vernehensyn, sosial bærekraft og estetikk. Kapittel 10 avslutter boka med betraktninger knyttet til spørsmål som: Universell utforming overalt? Er universell utforming for alle?

Når det finnes en stikkordliste, gir dette ofte en god indikasjon på hvilke tema og referanser som er sentrale i boka. Begreper og referanser som er nevnt mer enn fem steder er; kompetanse, ledelinjer, læringsmiljø, medvirkning, medvirkningsprosesser, terskelbegrep og referanser til forfatteren Martha Nussbaum, som er nevnt hele 11 steder. Martha Nussbaum nevnes første gang på side 46, hvor hun understreker at det er myndighetenes ansvar å bekrefte den enkeltes verdighet gjennom politikk og lovgivning. Og hun knytter da dette til menneskers kroppslige sårbarhet.

I kapittel 5 om universell utforming i et demokratisk perspektiv, på sidene 89–91, og 100–102, finner vi de viktigste referansene til Martha Nussbaum og hennes politiske filosofi med referanse til begrepet universell utforming i forhold til kroppslig sårbarhet i relasjon til andre. På side 90 stilles spørsmål knyttet til muligheten til det å delta og medvirke. Nussbaum peker på noen viktige muligheter uttrykt gjennom det engelske begrepet *capabilities*. Hun er videre spesielt opptatt av hvordan mennesker skal kunne utvikle seg i fellesskap med andre. Lid støtter seg til sin andre hovedreferanse, Hanna Arendt, når det gjelder menneskelig mangfold, og hvor hun trekker fram Arendts forståelse av pluralitet som Arendt knytter sammen med retten til å ha rettigheter, forstått som retten til å tilhøre et organisert fellesskap. Arendt forstår mangfold som et grunnleggende vilkår ved menneskelivet. Mennesker er ikke entall, et menneske, men flertall, mennesker. Arendt videreutvikler og konkretiserer Aristoteles' syn på at mennesker alltid er minst to. Fordi mennesker ikke lever alene, blir behovet for å få beskyttet sine rettigheter, blant dem retten til å tilhøre et organisert fellesskap, så grunnleggende iht. Arendt.

Dette er interessante refleksjoner i forhold til *Independent living bevegelsen* og en rekke formuleringer vi finner i nyere lov- og regelverk, visjoner og politiske dokument her i landet. Poenget er at man skal kunne bo, arbeide, studere og ha fritidsaktiviteter uten hjelp av andre for å kunne komme inn i bygninger og arenaer. I kjølvannet av denne problemstillingen dukker lett temaet omkring personlige assistenter opp, hvor man nettopp er avhengig av andre for fysisk og sosialt å kunne delta i samfunnet.

Andre deler av boka gir mer summarisk informasjon, som f.eks. i kapittel 2 om ny lovgivning. Her kunne man forventet en mer inngående presentasjon av *the American with Disabilities Act*, ADA, utover at den ble vedtatt i 1990. Både NOU 2001:22 *Fra bruker til borger*, Manneråk-rapporten og NOU 2005:8 *Diskriminering og tilgjengelighet*, Syse-rapporten, var meget sterkt influert av ADA. Vedlegg 1, i denne NOUen, *Universell utforming – Fra ideal til rettsnorm*, som er et meget omfattende vedlegg av Nicolai V. Skjerdal, er helt avgjørende for å forstå grunnlaget til at begrepet universell utforming ble funnet akseptabelt som juridisk rettslig standard, og at det senere er blitt innført i en rekke formelle dokumenter som f.eks. ny plan- og bygningslov og lov om diskriminering og tilgjengelighet. Andre steder blir teksten svært summarisk, men også vanskelig og kan til dels gi grunnlag for misforståelser. Et eksempel på dette finnes på sidene 114-116 under overskriften Standarder.

Det er ikke her tale om folkelig uttrykt god eller dårlig standard, men det formelle nasjonale og internasjonale standardiseringsarbeidet som foregår for mange ulike objekter og tjenester. Globalt handler det om ISO-standarder, i europeisk sammenheng kan det være CEN og i Norge handler det om Norsk Standard, NS. Dette burde det vært gjort rede for i innledningen under denne overskriften.

På side 115 heter det:

Hvis universell utforming først og fremst skal handle om å implementere standarder på ulike områder, er det fare for at vi ender opp med en gjennomførbar minstestandard og mister av syne at det er mulig å forbedre dagens forståelse.

Dette er vanskelig forståelig. For det første er det lov- og regelverk som f.eks. plan- og bygningslov med tilhørende vedtekt, TEK 10, som angir minstekrav, og ikke en omforent standard, utarbeidet i et tverrfaglig og frivillig samarbeid mellom ulike aktører fra både privat og offentlig sektor. For det andre er det et mål for all standardisering å komme fram til omforente løsninger for f.eks. komponenter for elektrosektoren, som nettopp søker enhetlige, sikre og funksjonelle løsninger. For det tredje er godkjente standarder nyttige vedlegg i ulike kontrakter og avtaler. Og for det fjerde er det faste rutiner for revidering av både nasjonale og internasjonale standarder, nettopp for å korrigere for uintenderte konsekvenser av en standard. I følge forlaget er boka tenkt som et bidrag til utviklingen av et felles kunnskapsgrunnlag for et tverrfaglig arbeid med universell utforming. Målgruppen er studenter ved arkitekt- og ingeniørfag og ved ergoterapi- og fysioterapistudier, og ellers alle som er engasjert i universell utforming i praksis.

Som lærebok har nok boka betydelige utfordringer. Teksten spenner mildt sagt over mange fagområder. Det i seg selv en stor oppgave å sette seg inn i et fag, for deretter å forme en tekst med termer og begrep som gir mening for andre enn de ”innvidde”. I tillegg er det noe uklart på hvilket faglig nivå man henvender seg. Er det en generell innføring på bachelornivå, eller er den rettet mot et masternivå? Eller PhD-nivå?

Deler av teksten, de mest spennende delene, har et meget avansert nivå med hovedreferanser til Hannah Arendt og Martha Nussbaum, mens flere andre deler av boka har preg av oppsummerende karakter uten samme, dypere forståelse og refleksjon. Det gjelder spesielt de delene av teksten som handler om jus, språkvitenskap, og ingeniør- og arkitektfag.

Når boka er annonsert som lærebok er det en spesiell utfordring at enkelte begrep som er godt kjente i et fagområde, ikke gir noen mening i et annet. Et eksempel er salutogenetisk perspektiv, side 30, som nok gir mening i ulike helsefag. Begrepet kan omtales som en kompleks forståelse av helse. Å være en del av livet selv, utsetter oss for stressfaktorer hvor det er umulig å forutse hvordan de vil virke inn på helsen vår. Vi kan finne dette kalt helsens mysterium, og som søkes å finne svar på gjennom salutogeneseteorien. For mange andre fag gir dette begrepet liten mening.

Et annet interessant eksempel er termen terskelbegrep, som er hyppig brukt i boka, og som gir mening innen noen fagområder, mens det innen andre områder ville det være mer naturlig å bruke termen grenseverdi.

Når boka er tenkt som lærebok, er det viktig at fakta er riktige. På side 30 er Jim Singh Sandhu omtalt som arkitekten Jim P. Sandhu. Professor Jim Singh Sandhu er ikke arkitekt, men industridesigner fra Royal College of Art, 1969–1973. Litteraturreferanser og stikkordliste er viktig i en bok som dette, spesielt litteraturreferansene. Det er i teksten vist til en rekke lover, men disse finner en ikke igjen i referanselisten av en eller annen grunn.

Konklusjon

Oppsummert gir boka svært gode innspill rundt emner knyttet til tema som hvordan mennesker skal kunne utvikle seg i fellesskap med andre og hvordan man kan ivareta spørsmål knyttet til verdighet og kroppslig sårbarhet. Dette utvider og utfordrer diskursen rundt begrepet universell utforming, og er som sagt bokas viktigste bidrag.

Som lærebok rettet mot studenter ved arkitekt- og ingeniørfag og ved ergoterapi- og fysioterapistudier, og ellers for alle som er engasjert i universell utforming i praksis, som det heter på forlagets hjemmesider, har den, som sagt, noen betydelige utfordringer.

Inger Marie Lid

Universell utforming: Verdigrunnlag, kunnskap og praksis

Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 192 sider.

Sigmund Asmervik

Professor emeritus, dr.ing.

Universitetet for miljø- og biovitenskap

Epost: sigmas@mada.no